Slovenska vlada se predstavi

Nemške čete se niso nameravale boriti za koristi svojih vazalov, domobranske čete same pa bi mogle storiti seveda še manj. Tako so se v noči na 9. maj začeli hkrati z Nemci umikati proti Kranju tudi domobranci iz Ljubljane in potem iz vse Gorenjske v upanju, da bodo čez Karavanke srečno prišli v zavetje angloameriških čet na Koroškem. Brigada Ljubljanske divizije, ki so jo oblikovali iz notranjskih domobranskih čet, se je umaknila čez polhograjske hribe in Škofjo Loko, zaščita okraja Novo mesto, ki je bila, kot smo že omenili, ločena v Novem mestu, pa se je tega dne začela umikati proti Savi in so jo potem pri Radečah razbile enote 2. jugoslovanske armade. Le okrog 150 se jih je uspelo prebiti po hribovskih poteh do Solčave, kjer so se pridružili ustaški koloni, ki se je 11. maja prek Pastirkovega vrha spustila v dolino Remšenika, nato pa vdrla v Železno kaplo.

V svobodno Ljubljano, okrašeno s cvetjem ter tisočerimi slovenskimi in jugoslovanskimi zastavami s peterokrako zvezdo, ki so jih v dolgih nočeh, pričakujoč svobodo sešile žene in dekleta, je 9. maja zjutraj prva vkorakala oficirska šola glavnega štaba JA za Slovenijo. Po Tržaški cesti so nato prikorakale enote 29. hercegovske udarne divizije, po Dolenjski cesti pa enote 7. korpusa, vse radostno pozdravljene od ljubljanskega prebivalstva.

Devetindvajseta udarna divizija je takoj nadaljevala pregon na Gorenjsko, da bi skupaj z gorenjskimi partizanskimi odredi zajela sovražnikove kolone, preden se prevalijo čez Karavanke, ter jih v primeru, če se bodo upirale, tudi uničila. Osemnajsta divizija 7. korpusa je ostala v Ljubljani kot njena posadka, 15. divizijo pa so usmerili proti Kamniku in Trojanam, da očisti kamniški predel ter sovražnikovim enotam, ki so še bile na Gorenjskem, prepreči stik z glavnino skupine armad »E«, oziroma da zajame tiste enote, ki bi se skušale od nje ločiti in se usmeriti proti zahodu.

V centralni komite KPS, V Gorskem kotaru je 29. aprila prispela Kardeljeva depeša, ki se je na koncu glasila: »Trst je vaša glavna partijska naloga danes!«

Dva dni zatem je Kardelj sporočil, naj pripravijo sejo predsedstva SNOS za imenovanje vlade, ki naj bo 3. in 4. maja, ter sporočil soglasje s kandidatno listo. Sklenili so, da bodo vlado razglasili v Ajdovščini, lepem trgu sredi Vipavske doline. Tako je prišlo 5. maja 1945 v Ajdovščini do slavnostne seje predsedstva Slovenskega narodnega osvobodilnega sveta, na kateri je bila imenovana prva slovenska narodna vlada. Sestavljena je bila takole: predsednik Boris Kidrič, podpredsednik dr.Marijan Brecelj, minister za notranje zadeve Zoran Polič, minister za pravosodje dr. Jože Pokorn, minister za prosveto dr. Ferdo Kozak, minister za finance dr. Aleš Bebler, minister za industrijo in rudarstvo Franc Leskošek, minister za trgovino in oskrbo dr. Lado Vavpetič, minister za poljedelstvo Janez Hribar, minister za gozdarstvo Tone Fajfar, minister za socialno politiko Vida Tomšič, minister za narodno zdravje dr. Marijan Ahčin, minister za gradnje dr. Miha Kambič in minister za lokalni promet Franc Snoj.

Osebnostni sestav vlade izpričuje, da je bila to v resnici vlada Osvobodilne fronte, saj so bili v njej predstavniki vseh tistih skupin, ki so se med narodnoosvobodilnim bojem zlile v enoten tok osvobodilnega gibanja slovenskega naroda. Vlada se je 10. maja 1945 ob nepopisnem navdušenju predstavila pravkar osvobojeni Ljubljani. Pomen in naloge slovenske narodne vlade so dobro razvidne iz slovesne zaobljube, ki jo je predpisoval zakon o narodni vladi Slovenije in ki jo je opravil vsak njen član posebej: da bo zvesto in neumorno služil svojemu narodu, da bo izpolnjeval vse svoje dolžnosti vestno in predano, da bo nadvse čuval in branil svobodo in neodvisnost, bratstvo in enotnost vseh narodov Jugoslavije, kakor tudi vse pridobitve narodnoosvobodilnega boja.

(Iz knjige: »Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945«)

Pozdravni govor Otona Župančiča prvi slovenski vladi v Ljubljani 10. maja 1945

Tovariši, krmarji naše ladje po razburkanem valovju – usoda mi je naklonila izredno čast, da se smem v tem, zame tako zanosnem trenutku mojega življenja pokloniti v imenu vse osvobojene Slovenije pogumnim možem, v katerih smo gledali ves čas železne sužnosti svoje edine vredne zastopnike.

Ponosna radost mi zaliva srce. Po težkem, dolgem času je prešla moč uprave v neomadeževane, čvrste roke, ki se vesele dela za našo bodočnost, za novi red in pravico v naši domovini in po vesoljnem svetu.

Ali naj Vam zatrdim vseh Slovencev vdanost in obljubim njih zvestobo? Kdor je moral živeti štiri leta vklenjen v verige, ki nam jih je skoval tujec s pomočjo zločinskega izdajstva lastnih izgubljencev, sleparjev in slepcev, kdor je moral ves ta čas zatajevati pamet, misel in čustvo, besedo, vsak pogled in sleherni gib, se odreči prepokončni hoji ter molčati na sramotno početje klavrnih poniglavcev, ta ve iz krute izkušnje, da se trajno brez svobode ne da živeti, ker je tako življenje hujše od smrti. Prebiti se je dalo s trdno vero in z mislijo na trenutek, ki je napočil zdaj.

Na dan Vnebohoda slovenske misli in slovenskega duha prevzemite oblast nad vsem osvobojenim narodom in bodite nam tako srečni vodniki, kakor je naša in vaša volja poštena in čista!

Borcem vseh partizanskih enot, ki so sodelovale pri osvoboditvi Ljubljane!

Družbenopolitične organizacije in Skupščina mesta Ljubljane ter Skupnost borcev 15. in 18. divizije

obveščajo borce vseh partizanskih enot, ki so osvobodile Ljubljano, da se tako kot vsako leto, tudi letos srečamo pri spomeniku na Orlah.

Proslava bo 8. maja 1987 ob 10. uri.

Na Orle se bomo peljali z avtobusi. Zato prosimo, da se vsi, ki se boste namenili na Orle z organiziranim prevozom, zberete v petek, 8. maja 1987 ob 8.50 na Trgu osvoboditve – v bližini Univerze Edvarda Kardelja. Odhod avtobusa bo ob 9. uri.

NASVIDENJE NA ORLAH.

DPO IN SKUPŠČINA MESTA LJUBLJANE
SKUPNOST BORCEV 15. in 18. DIVIZIJE

Pred 42 leti: Osvoboditev Ljubljane

Težave bo treba premagati z isto voljo kakor smo jih premagovali v teku borbe

V Ljubljani, tovariši in tovarišice, je bilo spočeto tisto ponosno gibanje slovenskega naroda, ki žanje danes svojo popolno zmago. Spočeto je bilo neposredno po zlomu stare Jugoslavije, neposredno po prihodu prokletih okupatorjev. Spočela ga je Ljubljana, Ljubljana ga je razvila do tako visoke stopnje, da se je že leta 1941 dogajalo, o čemer je bila prejšnje čase večina ljudi prepričana, da slovenski narod tega ne zmore. Ljubljani gre danes predvsem zahvala za nastanek in razvoj Osvobodilne fronte. Ljubljani gre predvsem zahvala za njene velike zmage, Ljubljani gre zahvala za nastanek in razvoj partizanstva na slovenskih tleh in zahvala za to, da se je slovenski narod hkrati z drugimi jugoslovanskimi narodi uvrstil v našo ponosno, najslavnejšo, nepremagljivo, zmagovito jugoslovansko armado. Vse slovenske pokrajine, vse ljudske plasti slovenskega naroda so žrtvovale. Toda prepričan sem, da se sleherni Slovenec danes zaveda, da te žrtve, najsi so prišle od koderkoli, ne bi bile rodile takih sadov, če ne bi zastave osvobodilne borbe tako ponosno nosila tudi v času najhujšega terorja naša bela Ljubljana. Brez dvoma, tovariši in tovarišice, pomenijo ta težka, krvava, trda leta narodne osvobodilne borbe prerod za ves slovenski narod, pomenijo nacionalni preporod. Ponosno naglašam: v tem nacionalnem preporodu gre ogromna zahvala Ljubljani. Prav je, tovariši in tovarišice, da Ljubljana danes prekipeva od navdušenja. Hkrati moramo kot ljudje borbe, kot ljudje, ki zremo treznih oči v bodočnost, poudariti, da samo navdušenje ne bi bilo dovolj, če ne bi vedeli, da so potrebne nove borbe, novi neodjenljivi napori za našo popolno zmago. Ljubljana, v kateri je bil spočet slovenski nacionalni prerod, ta Ljubljana bo prav tako, kakor je ta štiri leta, delala tudi v bodočnosti. Ta Ljubljana bo prav tako kakor je znala biti neodjenljiva, znala biti v bodočnosti. Naj katerikoli sovražnik od znotraj ali od zunaj poskusi odnesti sadove naše zmage, ki si jih je priboril naš narod, naše ljudstvo! Mi vemo, tovariši in tovarišice, da bo ta težka in krvava borba imela za posledico krasno bodočnost našega ljudstva. Tudi vemo, da borba za uresničenje te bodočnosti danes še ni končana. Še bomo morali iti skozi težave, morda prav tako velike po obsegu, kakor so bile velike težave osvobodilne borbe, o katerih si ne delamo utvar, bo treba premagati z isto voljo, kakor smo premagali težave v teku borbe.

(Iz govora Borisa Kidriča v Ljubljani 10. maja 1945 ob prihodu prve slovenske vlade)

OB 1. MAJU PRAZNIKU DELA

Ljubljanski delavci med NOB

Pred drugo svetovno vojno v centru mesta Ljubljane ni prevladovalo industrijsko delavstvo, kajti z izjemo tekstilne tovarne Hribar, kartonažne tovarne Bonač in podjetij Mestne občine Ljubljanske ni bilo večjih industrijskih obratov. Zato pa so imeli toliko več zaposlenih obrtniki, med katerimi so izstopali predvsem kovinarji, krojači in čevljarji.

Leta 1941 so v obeh tovarnah ustanovili odbora OF, ki sta kasneje, v letu 1942 prevzela tudi naloge odborov Delavske enotnosti (DE). Največ podatkov o delovanju delavstva v OF in DE imamo iz tovarne Hribar, današnje Pletenine, kjer je bilo leta 1941 zaposlenih 158 delavcev. Razen dveh delavk po italijanski okupaciji nihče ni sodeloval v fašističnem poučnem in zabavnem krožku Dopolavoro. To je bila tudi želja lastnika Petra Hribarja. Maja 1941 se je v tovarniški barvarnici sestalo okrog 15 delavcev. Sestanek je vodil Zadravec, s »terena«, ki ni bil zaposlen v tovarni. Prisotni so vodstvo OF zaupali Polonci Čuda, delavki v tovarni. Rojena je bila 1905 v Slapah. Imela je sina in hčerko. Februarja 1943 je bila prvič aretirana in poslana v internacijo. Po kapitulaciji Italije se je vrnila in se zaposlila v tovarni, toda ne za dolgo. Črna roka jo je 23. novembra 1943 umorila v Šmartnem ob Savi. Poleg nje je črna roka imela na vesti še Janeza Jurco in Matija Rejica, Gestapo pa Elo Potušek. V partizane je šel že jeseni 1942 Franci Kuntarič. V tovarni so imeli dve desetini Narodne zaščite. Z OF je sodelovalo približno 75% delavcev. Drugi so bili neopredeljeni ali pa so sodelovali z belo gardo, ki jo je vodil Ivan Jerančič iz Vevč.

Z namenom, da bi okrepilo vodilno vlogo delavskega razreda v OF, je vodstvo narodno osvobodilnega gibanja 7. novembra 1942 v Ljubljani pri Žnidaršičevih v Ipavčevi ulici 6 sklicalo konferenco, ki jo je vodil Boris Kidrič. Takrat se je konstituirala v glavni odbor DE ter sklenila izdajati časopis Delavska enotnost. Konec leta 1942 je bila ustanovljena okrožna partijska komisija DE za Ljubljano, mesec kasneje pa še okrožni odbor. Konec marca 1943 je bilo v Ljubljani že 38 odborov DE, med njimi tudi v centru mesta. Rajonski odbor DE Center so sestavljali Rode ter Franc Reberšek–Tine in Franc Magolič-Tone, (oba čevljarja pri mojstru Sajevicu na Novem trgu 5 in Romana Hrovatin–Ruža.

Apolonija Čuda slika iz knjige Katarine Kobe – Arzenšek: Pletenina)

V rajonu Poljane sta vodila odbor DE Jože Pekolj–Brdavs in Matija Ross–Miklavž, člana rajonskega komiteja KPS. Junija 1943 so bili Ross, Reberšek in Magolič vključeni v okrožni odbor DE za Ljubljano. Potem, ko je v septembru istega leta Ross padel pri prehodu žice okoli mesta, Pekolj pa odšel iz Ljubljane v partizane, kjer je bil kmalu ubit, je do aretacije 9. 11. 1943. vodil DE na Mestni občini Ljubljanski in v Poljanah Edvard Prodan.

Po aretaciji in umoru okrožne sekretarke DE Marije Vajšelj–Darje je septembra 1944 okrožna sekretarka KPS Ljubljane Leopoldina Mekina hotela preko Martina Goriška–Venclja in Danila Puca–Hrasta organizirati v DE delavce pri obrtnikih, preko Janeza Porente pa v tovarnah. Veza med njimi je bila Macarolova–Lada, ki je imela povezavo tudi s Francetom Sitarjem, ki naj bi dobil zveze z delavci v mestni plinarni in elektrarni. Toda 6. januarja je bil aretiran.

LOJZ TRŠAN